universität wien

Uralistiikan käsikirjat

Esitelmä Suomalais-Ugrilaisessa Seurassa 16.9.2022 / Johanna Laakso

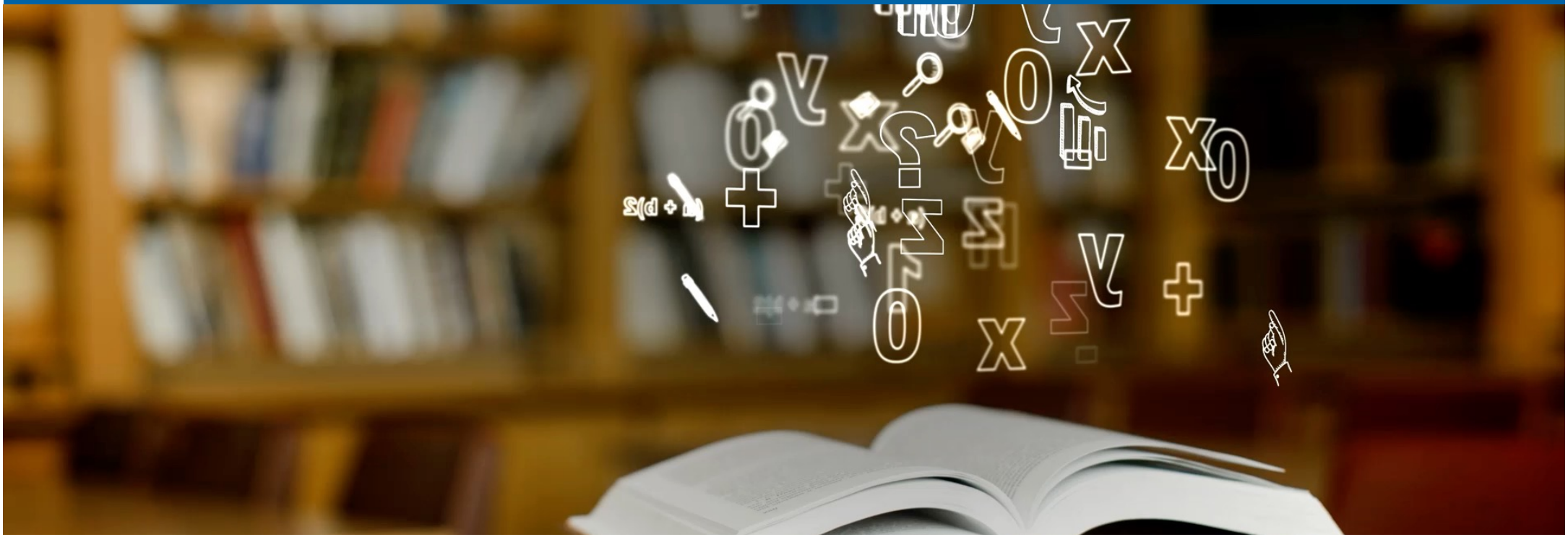

universität wien

Mikä on käsikirja?

- Oppikirja edistyneille alan opiskelijoille tai harrastajille?
- Hakuteos alasta tietoa etsiville?
- “Monumentti”: tutkimusalan imagon ja identiteetin rakentaja
  - “Kansallinen monumentti”: mitä sivistyneen suomalaisen / virolaisen / unkarilaisen tulee tietää fennougristiikasta?
- Käsittelyn ulkopuolelle jäävät tässä
  - suurelle yleisölle suunnatut populaariesitykset ur. kansoista (rajanveto voi olla vaikeaa!)
  - kielitieteelliset kokoomateokset, joissa käsitellään jotain erityistä ilmiötä tai tutkimuksen osa-aluetta kautta uralilaisen kielikunnan
  - tutkimushistorialliset katsaukset

universität wien

Populaarit “käsikirjat”

- Kansallinen näkökulma, painopiste enemmän kansojen ja kulttuurien esittelyssä (sekä ”myytinmurtamisessa”), esim.
  - Zsirai Miklós: *Finnugor rokonságunk* (1937)
  - Valev Uibopuu: *Meie ja meie hõimud* (1984), *Finnougrierna och deras språk* (1988)
  - Hajdú Péter: *Uráli népek* (1975), *Uráli nyelvrokonaink (1988), Finnugor népek és nyelvek* (1962)... > *Suomalais-ugrilaiset* (1975), *Finno-Ugrian languages and peoples* (1975)...
  - Johanna Laakso (toim.): *Uralilaiset kansat* (1991)
  - Márta Csepregi (toim.): *Finnugor kalauz* (1998)
  - Johanna Laakso: *Karhunkieli* (1999)

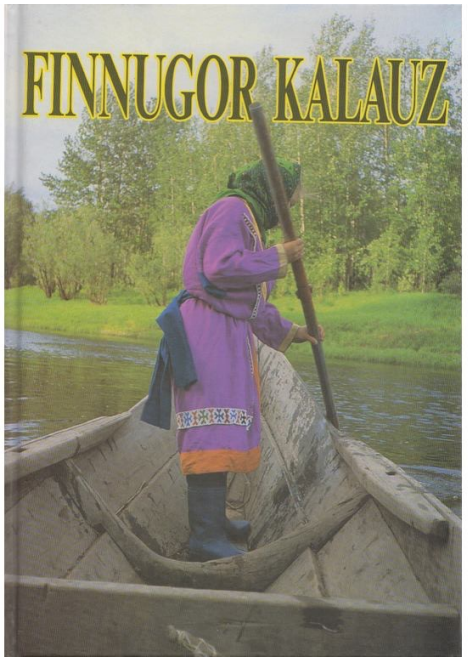

universität wien

Käsikirja oppikirjana?

- Fennougristiikan opiskelijat tarvitsevat
  - yleiskuvaa koko tieteenalasta ja sen keskeisistä tutkimuskohteista (”mitä fennougristi tekee?”)
  - perustietoja tärkeimmistä kysymyksistä (”mikä on objektikonjugaatio ja missä sgr. kielissä se esiintyy?”) ja yksittäisistä kieliryhmistä (”mitkä ovat permiläisten kielten tyypilliset piirteet?”). (Mitä ovat ”perustiedot”?)
  - kosketusta alan perinteisiin (esim. terminologiset konventiot)
- Ongelmana resurssit: erillistä akateemisen fennougristiikan oppikirjaa ei ole, vaan käsikirjan on käytännössä palveltava sekä opiskelijoita että tutkijoita (?)

universität wien

Käsikirja hakuteoksena?

- Kohderyhmänä alan sekä naapurialojen tutkijat, jotka etsivät tietoa jostakin erityisestä kysymyksestä (”missä uralilaisissa kielissä on SVO-sanajärjestys ja miksi?”)
- Lähdeviitteiden ja bibliografioiden merkitys korostuu...
- ... samoin terminologisten ym. konventioiden ymmärrettävyys. (Mitä ovat *konnegaatiomuoto, objektikonjugaatio* tai *absoluuttinen paradigma*? Ovatko adjektiivikantaiset muutosverbit *translatiivi-* vai *inkoatiivijohdoksia?* Miten määritellään *infinitiivi* tai *passiivi*?)

universität wien

Käsikirja monumenttina?

- Kokonaiskuva alasta ja sen tutkimuskohteista luo samalla ”kaanonin”:
  - Mitkä ovat tärkeitä, keskeisiä tai ”perinteisiä” tutkimuskohteita ja –kysymyksiä?
  - Mikä on ”valtavirran” näkemys? Saako/pitääkö ottaa kantaa myös toistaiseksi ratkeamattomiin kysymyksiin?
- Miten monumentti kestää aikaa?

Göschen -sarjassa ilmestyneelle »Finnish-ugrische Sprachwissenschaft» -kirjalle. Molemmat tulivat aikoinaan monien opiskelija- ja tutkijapolvien tutuiksi, jälkimmäinen myös laajalti ulkomailla. Niitä on myöhemmin myös moitittu juuri esitystavan tiiviyden vuoksi samoin kuin (Nyelvhasonlítás-teosta) siksi, että se esittää vain tutkimuksen valmiita suhteellisen luotettavia tuloksia problemaattisten ja selvitystä kaipaavien yksityiskohtien sijasta. Lakó asettuu puoltamaan Szinnyeitä: on epäoikeudenmukaista vaatia tekijältä sellaista teosta, jonka luomista hän ei pitänyt edes tavoitteenaan. Tutkimuksen problematii-

(Terho Itkosen arvio György Lakón Szinnyei-kirjasta, *Vir.* 1987)

universität wien

Mikä on olennaista?

- Kielihistoria, sukulaisuuden mallintaminen, taksonomia (näkemykset sukupuun rakenteesta voivat heijastua kirjan rakenteeseen!)
- Kantakielirekonstruktio
- ”Tärkeimmät” kielet
  - rekonstruktion kannalta (”apukielet”)
  - suurimmat, tunnetuimmat, tutkituimmat
  - pienet vähemmistökielet (koska kansallisvaltiokielistä on tietoa muutenkin)

Unkarin kieli on saanut Collinderin esityksessä laajemman tilan kuin ostjakki ja voguli, mikä on ymmärrettävää jo sen vuoksi, että unkaria kulttuurikielenä harrastetaan varsin laajalti. Mutta vaikka tämän kielen peruspiirteet lukijalle jo entuudestaan olisivatkin tutut, esiteltävä teos tar-

Aimo Turunen, Vir. 1958

universität wien

Mikä on olennaista? (2)

- Kansojen esihistoria, migraatiot, alkukotikysymykset
- Ei-kielitieteelliset aiheet (kulttuuri, historia)?
- Tutkimushistoria?
- Onko kielitypologian nousu ja näköpiirin laajeneminen ”eksoottisiin” kieliin vähentänyt selittelyn ja ”asemoinnin” tarvetta?

universität wien

Mikä on muuttunut sitten 1800-luvun lopun?

- Tutkimuksen näköalojen laajeneminen kielihistoriasta synkronisiin deskriptioihin, (uusien) kirjakielten kuvaukseen, sosiolingvistisiin kysymyksiin (uhanalaistuminen!).
- Kuvattavien kielten status ja tilanne
- Metakielet?

Myös lapin kielen eri murteet poikkeavat toisistaan niin paljon, että eri seuduilta kotoisin olevien lappalaisten on vaikea tulla toimeen omalla kielellään. Esim. Norjan, Ruotsin ja Suomen lappalaisten eräissä kokous- ja neuvottelutilaisuuksissa, kuten Ruijan Lapissa olen itsekin saanut todeta, on pulmallisissa tilanteissa turvauduttu suomen kieleen, jota kaikki ovat ymmärtäneet. Murteiden väliset eroavuudet ovat varmaan vaikuttaneet siihen, että Collinder on ottanut lapin kielen esittelyssään yhden päämurteen kieliopillisesti kuvattavakseen. Valinnan lankeamista Ruijan lappiin voi moneltakin kannalta pitää oikeaan osuneena, mutta yksistään jo se, että Ruija on voimakkain lappalaiskeskus, riittänee perusteluksi. Collinder esittää siitä normalisoidun ortografian foneettisesti selitettynä, luo katsauksen astevaihteluun, joka lapin kielen alueella puuttuu ainoastaan Uumajanjoen eteläpuolisista murteista, ja selittää painotuksen periaat-

Aimo Turunen, *Vir.* 1958

universität wien

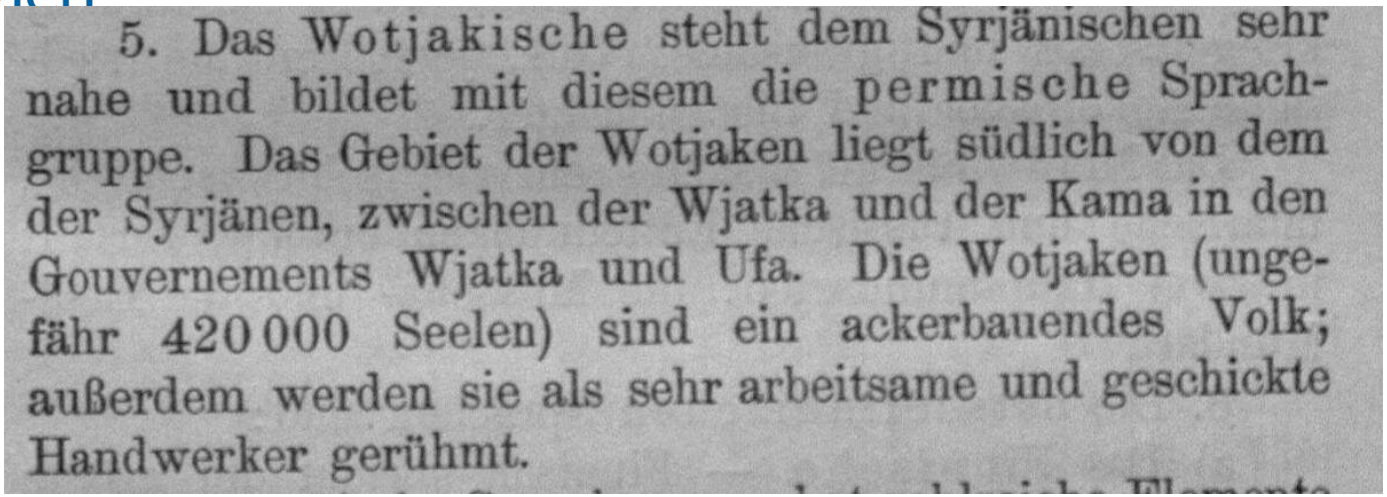

5. Das Wotjakische steht dem Syrjänischen sehr nahe und bildet mit diesem die permische Sprachgruppe. Das Gebiet der Wotjaken liegt südlich von dem der Syrjänen, zwischen der Wjatka und der Kama in den Gouvernements Wjatka und Ufa. Die Wotjaken (ungefähr 420 000 Seelen) sind ein ackerbauendes Volk; außerdem werden sie als sehr arbeitsame und geschickte Handwerker gerühmt.

Szinnyei 1910

The Mordvins, Cheremis, Votyaks and Ziryenes have made tremendous progress in the cultural field during four decades of Soviet regime. They have scientific institutes of their own (at Saransk, Joškar-Ola, Iževsk, Syktyvkar), newspapers and even periodicals of distinction. They have good poets, and dramatic art is flourishing, especially among the Votyaks. More and more, these nations take an active part in the investigation of their vernaculars.

Collinder 1960

universität wien

Zamyatin, “Language policy in Russia: The Uralic languages”, teoksessa Bakró-Nagy & al. 2022

In Udmurtia, as state sovereignty was declared in 1990, heated debates on the state language(s) arose, with the local Russian elite segments strongly opposing the designation of Udmurt as a state language. Finally, the constitution of 1994 designated both Russian and Udmurt as state languages, and after further debates the language law was passed in 2001. In 1994 the first executive programme was approved, since which there has been a break. On average, about one third of Udmurt school-children studied their native language as a subject.

Language-revival policies in Post-Soviet Russia have failed in reversing language shift from the Uralic languages to Russian. This has been due to a number of problems and obstacles that have reinforced each other: continued dominance of monolingual ideologies, prevalence of symbolic over instrumental policy, and insufficient institutional support, a top-down approach, and a lack of enthusiasm among implementers, to name only few. In the rapidly changing political situation, regional authorities have been unable or unwilling to break this vicious circle (see Zamyatin 2014a, 2018b).

universität wien

Szinnyei: ensimmäinen käyttökelpoinen käsikirja

- Szinnyei József: *Magyar nyelvhasonlítás* (1896) > *Finnisch-ugrische Sprachwissenschaft* (1910, useita uusintapainoksia)
- Alun perin opetusmateriaalin pohjalta syntynyt ”tiivis kompendi”:
  - johdanto-osa, jossa lyhyet kunkin sgr. kielen esittelyt sekä katsauksia alkukoti- ja sukulaisuuskysymyksiin
  - historiallis-vertailevat katsaukset äänne- ja muoto-oppiin
  - samojedikielet puuttuvat, vaikka samojedi- ja sgr. kielten sukulaisuus todetaan kiistämättömänä tosiseikkana

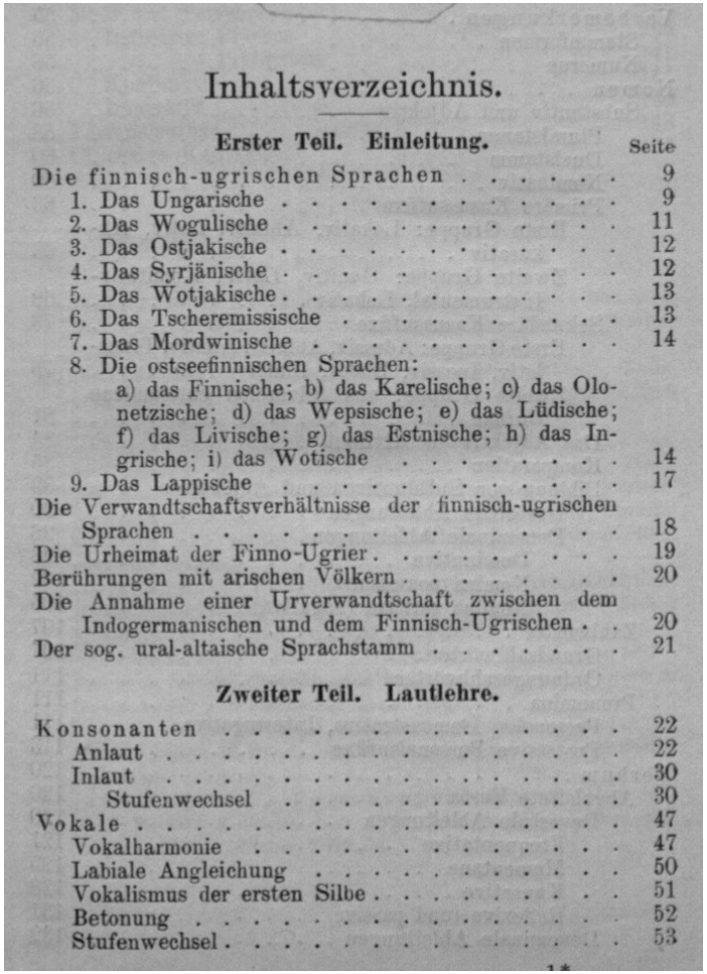

Inhaltsverzeichnis.

Erster Teil. Einleitung. Seite

Die finnisch-ugrischen Sprachen 9
1. Das Ungarische 9
2. Das Wogulische 11
3. Das Ostjakische 12
4. Das Syrjänische 12
5. Das Wotjakische 13
6. Das Tscheremissische 13
7. Das Mordwinische 14
8. Die ostseefinnischen Sprachen: a) das Finnische; b) das Karelische; c) das Olonetzische; d) das Wepsische; e) das Lüdische; f) das Livische; g) das Estnische; h) das Ingrische; i) das Wotische 14
9. Das Lappische 17
Die Verwandtschaftsverhältnisse der finnisch-ugrischen Sprachen 18
Die Urheimat der Finno-Ugrier 19
Berührungen mit arischen Völkern 20
Die Annahme einer Urverwandtschaft zwischen dem Indogermanischen und dem Finnisch-Ugrischen . . 20
Der sog. ural-altaische Sprachstamm 21

Zweiter Teil. Lautlehre.

Konsonanten 22
Anlaut 22
Inlaut 30
Stufenwechsel 30
Vokale 47
Vokalharmonie 47
Labiale Angleichung 50
Vokalismus der ersten Silbe 51
Betonung 52
Stufenwechsel 53

universität wien

Collinder: kauan kaivattu ja englanninkielinen

- “Komea sarja hyödyllisiä käsikirjoja”: *Fenno-Ugric Vocabulary* (1955), *Survey of the Uralic Languages* (1957), *Comparative Grammar of the Uralic Languages* (1960) (> *Introduktion till de uraliska språken* 1962 > *An Introduction to the Uralic Languages* 1965)
- *Survey:* kuvaukset 13 uralilaisesta kielestä, suomen osuus suhteessa suurin
- *Comparative grammar:* “a serviceable compendium of useful information” (Sinor 1963)

represent. The advantage of this procedure is obvious : it provides the reader with a basis for comparisons. These are also encouraged by a great number of cross-references in the commentaries. These are, not surprisingly, the most controversial parts of this solid textbook. It is probably the difficulty of handling syntactical facts in a uniform manner which prevented Professor Collinder from treating them except in the notes. This is perhaps the greatest defect in a book destined to become an important factor in the spreading of Uralian studies, and probably to remain, for many years to come, the only handbook of its kind.

D. SINOR

universität wien

Collinderin ”vertaileva kielioppi”

- Kolme osaa:
  - *Etymological phonology:* kokoelma esimerkkejä kantauralin äänteiden edustuksista eri kielissä
  - *Structure:* vertaileva katsaus fonotaksiin, morfologiaan ja syntaksiin rekonstruoidun kantauralin pohjalta
  - *Etymological morphology:* kantauraliin rekonstruoituvat johtimet ja taivutussuffiksit ja niiden edustuksia nykyisissä ur. kielissä
- Laajempi mutta pahemmin ajan hampaan syömä kuin Szinnyei?

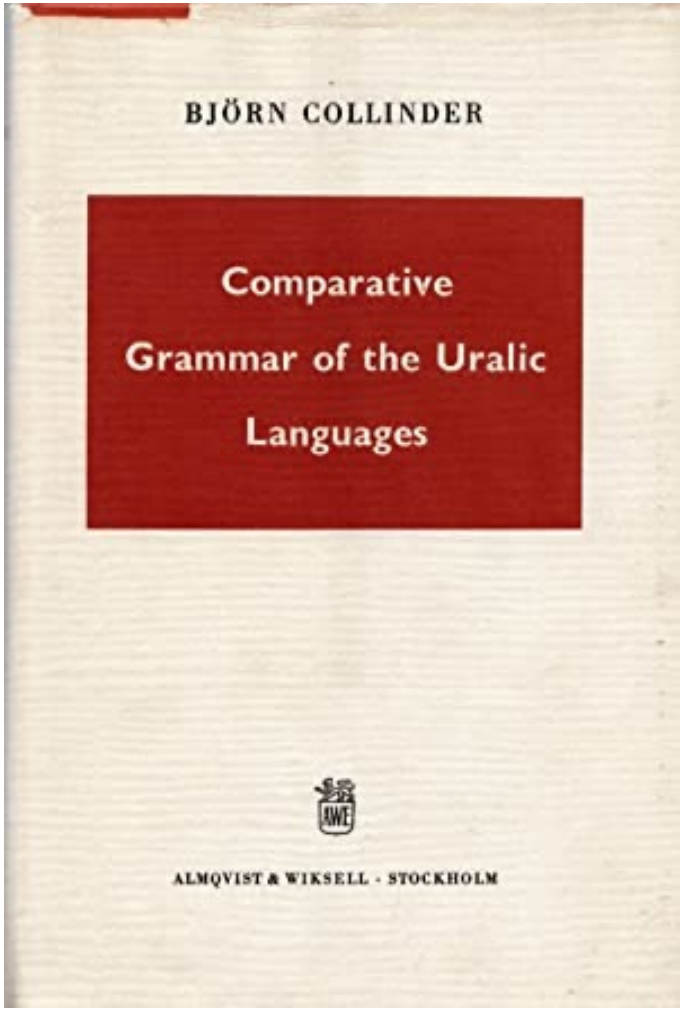

universität wien

Collinderin ongelmallisuuden taustaa

- “Vanhanaikainen professori” törmäyskurssilla strukturalistisen kielitieteen kanssa?
  - [– –] *all your predictions about Collinder have come true. [...] Collinder is extremely hostile to linguistics as we understand it, and although his knowledge of Finno-Ugric is immense, his technique was out of date when I was born.* (Thomas A. Sebeokin kirjeestä Roman Jakobsonille 17.12.1947, Collinderin USA:n vierailuvuoden yhteydessä, sit. Pallasvirta 2021: 107)
  - Arvostelijat (esim. Poppe 1964) huomauttelevat mm. epävarmoista, epäsäännöllisiin äännevastaavuuksiin perustuvista etymologioista sekä syntaksin osuuden niukkuudesta

universität wien

Péter Hajdún monivaiheinen tuotanto

- Hajdú Péter: *Finnugor népek és nyelvek* (1962)
- Hajdú Péter: *A magyar nyelv finnugor alapjai* (1965)
- Hajdú Péter: *Bevezetés a finnugor nyelvészetbe* (1966, 1973)
- Péter Hajdú & Péter Domokos: *Die uralischen Sprachen und Literaturen* (1987); kieliosuuden pohjana oppi-/käsikirjat *Az uráli nyelvészet alapkérdései* (1981) ja *Uráli nyelvrokonaink* (1978)
  - “Durch bloßes Übersetzen wird aus einem Lehrbuch inhaltlich kein Nachschlagewerk” (E. Winkler, *FUF* 1990)

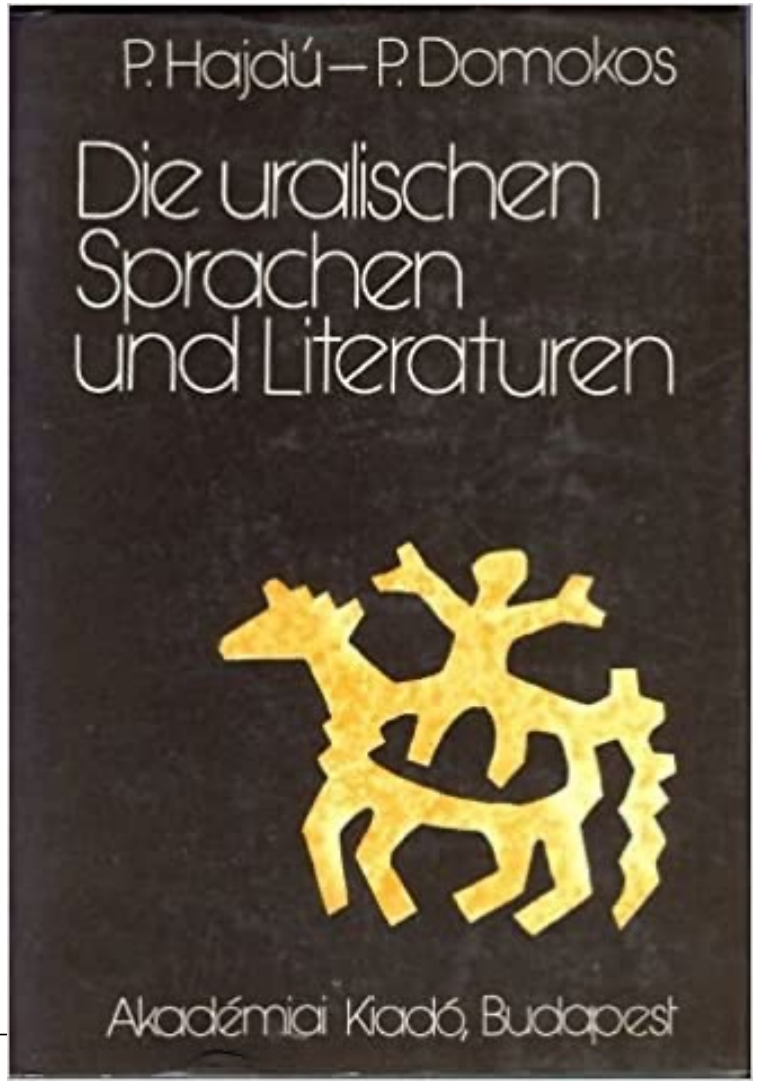

universität wien

Décsy: viimeinen yhden kirjoittajan käsikirja (eikä syyttä?)

- Décsy, Gyula: *Einführung in die finnisch-ugrische Sprachwissenschaft* (1965)
- suppeampi kuin Collinder, samojedikielet puuttuvat kokonaan
- Rakenne:
  - johdanto-osa: tutkimusalan määrittely ja historia
  - kuvaukset kielistä ja kansoista
  - kehitys sgr. kantakielestä tytärkieliin
  - alkukotikysymys
  - mahd. sukulaisuus muiden kielikuntien kanssa
  - liite: kansannimien etymologiat, eri sgr. kielille käännetty näyteteksti

universität wien

Rankkaa kritiikkiä (Korhonen, *FUF* 1966)

- Yksittäisten kielten ja kansojen kuvaukset epäyhtenäistä, pinnallista ”kertoilua”
- Runsaasti sekä teknisiä että asiavirheitä, erehdyksiä ja outoa yksityisajattelua:
  - outoja käsityksiä esim. kirjakielen roolista (saamen kielen historian tutkimusta vaikeuttaa yhden yhtenäisen kirjakielen puute?), sgr. kantakielen sijajärjestelmästä (2 lokatiivia, 2 latiivia mutta ei genetiiviä eikä akkusatiivia), kronologioista (suomalais-volgalainen aika n. 400 eKr. – 600 jKr.)...
  - sgr. kantakielen vokaaliston ja konsonantiston rekonstruktiot omilla linjoillaan
  - lukuisia transkriptio- ja rekonstruktiovirheitä ja väärinkäsityksiä
- Décsy (2000 [< 1968]) reagoi kiivaasti ja kääntää arvostelun kansalliseksi koulukuntakiistaksi:

Gute Bücher der Finnougristik aus dem Ausland in leidigem Ton schlecht zu machen oder schlechthin zu mißachten/mißbilligen, ist eine Tradition in Finnland, die wohl psychopathologische Gründe hat. Seit E. Setälä wurde Finnougristik in Finnland als Teil der nationalen Identität-Forschung betrachtet, in der Hauptsache aufgrund des Prinzips, daß die ostfinnisch-basierte finnische Standardsprache eine Art "Kühlschrank" (ice-box) ist, die die Struktur der finnisch-ugrischen Grundsprache in den meisten Zügen unverändert bewahrt; daher sollte dem Finnischen und der *finnischen Finnougristen* international eine privilegiert Stellung zustehen. Gut ist demnach nur, was von ihnen höchstpriesterlich genehmigt wurde. Nach Setälä folgte eine Reihe von Gralshütern, meistens Ordinarii für Finnougristik and der Universität Helsinki (der Reihe nach A. KANNISTO, P. RAVILA, Y. TOIVONEN, E. ITKONEN, M. KORHONEN), die jede Abweichung von Setäläs traditionellem Code bezüglich der finnisch-ugrischen Grundsprache als Häresie betrachteten and entsprechend ahndeten. Offensichtlich konnten die Herren von Helsinki nicht vertragen, daß jemand vom Auslande in Grundsatzfragen der Finnougristik international Innovatives anbietet. Ich weise auf diesen Umstand darum hin, weil beinahe alle wichtigen Handbücher der Finnougristik nicht-finnischer Autoren in Finnland unvorteilhaft rezensieret wurden oder keine Besprechung erhielten:

universität wien

Osnovy: Ensimmäinen kunnon kollektiiviponnistus

- Основы финно-угорского языкознания.
  - I. Вопросы происхождения и развития финно-угорских языков. Москва, 1974.
    II. Прибалтийско-финские, саамский и мордовские языки. Москва, 1975.
    III. Марийский, пермские и угорские языки. Москва, 1976.
- Päätoimittajina neuvostoliittolais-unkarilainen ykkösketju: V. I. Lytkin, K. Maitinskaja, Károly Rédei; kirjoittajina kaikkiaan 16 tunnettua asiantuntijaa enimmäkseen Neuvostoliitosta (mukaan lukien Viro) mutta myös Unkarista – myös useita käsiteltyjen kielten syntyperäisiä puhujia!

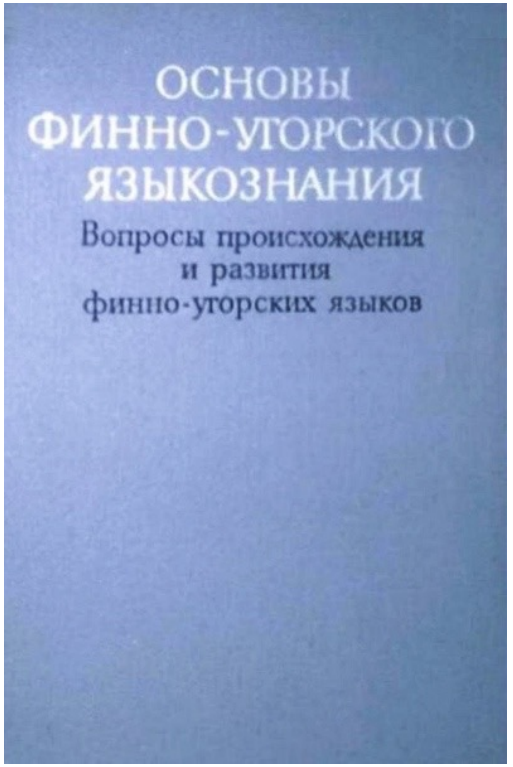

universität wien

Osnovy I: Perusasiat

- Johdanto: Yleiskatsaus (V. I. Lytkin), alkukoti ja kantakielen jakautuminen (János Gulya), varhaiset kielikontaktit (István Erdélyi), kielikunnan päähaarat ja niiden erikoispiirteet (Gulya & Rédei), tutkimushistoria (Gulya) ja tutkimuksen tämänhetkinen tilanne (G. Jermuškin);
- Vertaileva äänneoppi (Lytkin); vertaileva muoto-oppi ja syntaksi (Maitinskaja), sanasto (Rédei & Erdélyi);
- Esimerkkiteksti käännettynä kaikille sgr. kielille.

universität wien

Osnovy II–III: kielten kuvaukset

- Itämerensuomalaiset kielet (Arvo Laanest, Ju. S. Eliseev, Arnold Kask);
- Saame (G. M. Kert);
- Mordvalaiskielet (A. P. Feoktistov);
- Mari (E. I. Kovedjaeva);
- Permiläiskielet (V. I. Lytkin, T. I. Tepljašina);
- Obinugrilaiset kielet (E. I. Rombandeeva, Ju. N. Karaulov, Éva Sal, János Gulya)
- Unkari (K. Maitinskaja)

Arvoteos venäjäntaitoisille

- Korhonen (FUF 1979): tervetullut apuneuvo, jonka ”perinteiset” ratkaisut ja selkeästi diakroninen näkökulma sopivat tämäntyyppiseen teokseen; syntaksin osuus johdanto-osassa on heikko, mikä johtuu tutkimuksen tilasta enemmän kuin kirjoittajasta
- Samojedikielet puuttuvat kokonaan!
- Jo ennen *Osnovya* ilmestyi Языки народов СССР –sarjassa 1966 teos sgr. ja samojedikielistä, samoin 1993 sarjassa Языки мира – mutta ovatko nämä kansainvälisiä käsikirjoja?

universität wien

Kokoomateosten aikakausi jatkuu: Sinor (1988)

- Denis Sinor (ed.), *The Uralic languages: description, history and foreign influences.* (Handbuch der Orientalistik, VIII: I.) Brill, 1988.
- Tavoite: akateeminen hakuteos ”tavoitettavilla kielillä” (= englanti, saksa, ranska), josta löytyisi ajankohtaista ja kohtuullisen yksityiskohtaista tietoa uralilaisista kielistä sekä kansoista (kansoja käsittelevä toinen osa ei koskaan valmistunut)
- Neljä pääjaksoa:
  - “nykykielten” kuvaukset
  - yksittäisten kielten (= kieliryhmien) historia
  - “vertaileva uralilainen kielitiede”
  - suhteet muihin kieliryhmiin
- 841 s., 25 eri kirjoittajaa (joista 7 suomalaista, 15 (etnistä) unkarilaista)

universität wien

Kielten ja kieliryhmien kuvaukset ja historia

- Nykykielet/kieliryhmät: samojedikielet (Hajdú), saame (Mikko Korhonen), ims. kielet (Aimo Turunen), mari (Alho Alhoniemi), mordva (Alo Raun), komi (Károly Rédei), udmurtti (Sándor Csúcs), obinugrilaiset kielet (László Honti), unkari (István Szathmári)
- “The history of individual languages”: samojedikielet (Tibor Mikola), saame (Mikko Korhonen), ims. kielet (Seppo Suhonen), volgalaiskielet (Gábor Bereczki), permiläiskielet (Károly Rédei), obinugrilaiset kielet (Béla Kálmán), unkari (Samu Imre)
- Kirjoittajina tunnustettuja asiantuntijoita; arvostelijat ihmettelevät diakronian ja synkronian erottamista sekä tästä syntyviä päällekkäisyyksiä

universität wien

Yleiskatsauksia

- “Comparative Uralic linguistics”: ur. kielten yleispiirteet (Bernard Comrie), historiallinen fonologia (Pekka Sammallahti), kantauralin morfosyntaksi (Alo Raun)
- “Relations with other linguistic groups”: “uralilaisen kieliyhteisön historiasta” etenkin ims. kulttuurisanaston valossa (Aulis J. Joki), balttilaislainat (Suhonen), slaavilaisvaikutteet (Décsy), vanhimmat ieur. lainat (Rédei), iranilaisten (Éva Korenchy), germaanisten (Sándor Rot) ja turkkilaiskielten (András Róna-Tas) vaikutus, ural-altailainen kysymys (Sinor), uralilaiset ja tunguusikielet (István Futaky), uralistiikan tutkimushistoria (Bo Wickman)
- Vaihtelevantasoisia artikkeleja: parhaat tutkimuksen virstanpylväitä (Sammallahti) tai asiantuntevan elämäntyön tiivistelmiä (Róna-Tas, Joki), heikoimmat asiantuntemukseltaan ja relevanssiltaan kyseenalaisia (Sinor, Rot)

universität wien

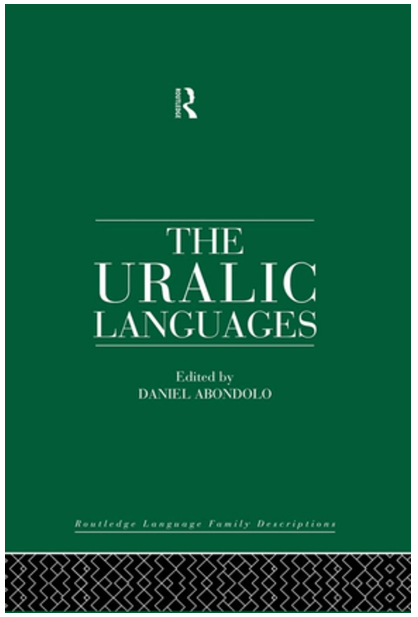

Yhä uusia kokoomateoksia: Abondolo (1998)

- Daniel Abondolo (ed.), *The Uralic languages.* London: Routledge.
- Kustantajan käsikirjasarjan konsepti, tilarajoitukset tuntuvat
- Johdantoluku sekä 18 kuvausta kielistä tai kieliryhmistä
  - yksittäisten kielten lisäksi luvut itämerensuomesta (Tiit-Rein Viitso), permistä (Timothy Riese), obinugrista (László Honti) ja samojedista (Juha Janhunen)
  - kaikkia kieliä ei ole mahtunut mukaan: ims. kielistä yleisesityksen lisäksi vain suomi ja viro, saamelaiskielistä vain yleisesitys, samojedikielistä yleisesityksen lisäksi kuvaukset nenetsistä, nganasanista, selkupista ja kamassista
- 619 s., 14 kirjoittajaa (4 suomalaista, 5 unkarilaista, 2 virolaista, 3 muista maista)

universität wien

Tasaisempaa laatua, lieviä outouksia

- Kaikki artikkelit sinänsä asiantuntevia ja relevantteja, teknisesti hyvin ja huolellisesti toimitettu: pitkään paras ja ajantasaisin uralilaisten kielten yleisesitys
- Ongelmakohtia:
  - johdanto-osa niukka ja sisältää hieman valtavirrasta poikkeavia käsityksiä
  - syntaksin osuus niukka (mikä kertoo myös tutkimuksen tilasta)
  - jotkin luvut erittäin tiiviitä ja raskaslukuisia
  - toimittajan mieltymys erikoisiin notaatioihin, useimmissa artikkeleissa käytetty omintakeista transkriptiota (eikä sitäkään johdonmukaisesti)

suomi, viro ja pohjoissaame (mutta ei unkari!): kirjakielen ortografia

unmarked, e.g. Finnish *lapse-n isä*, North Saami *máná áhčči*, Tundra Nenets *nyú-h nyísya*, Taz Selkup *iija-n ësï*, all '(the) child's father'. In the core languages, the possessor is marked in a variety of ways. Hungarian marks the possessor with zero, i.e. the nominative, or, less frequently, the dative (-nAk), and marks the possession with the third-person suffix, e.g. *å d^{j}ärmek*(*-näk åz*) *åp-jå* DEF.ART CHILD(-D DEF.ART) FATHER-s3 'the child's father', *åpaa-m-*(*nåk å*) *huug-å* FATHER-s1(-D DEF.ART) YOUNGER.SISTER-s3 'my father's younger sister'. Permian uses the adessive, with or without s3 marking on the possessed, e.g. Komi *mort-lën pi* 'MAN-ade BOY 'a man's son', Permiak *ëš=ëma-š^{j} mïžïk-vën d^{j}en^{j}ga-jez*

tundranenetsi: Tapani Salmisen fonemaattinen ortografia

palatalisaatio/ palataalisuus: yläindeksi-j

pituus: kirjaimen kahdennus

keskivokaalit: treema
(red. keskivokaali silti: *ə̂*)

universität wien

The Oxford Guide to the Uralic Languages (2022)

- OUP:n uuden Guide-sarjan järjestyksessä toinen ilmestynyt osa
- Tähänastisista käsikirjoista ehdottomasti laajin: 1115 sivua, lähes 3 kg, 43 kirjoittajaa, joista
  - 19 suomalaista, 9 unkarilaista, 2 virolaista, 8 (syntyisin) venäjänmaalaista, 5 (syntyisin) Saksasta tai Itävallasta
  - 24 nais- ja 19 miespuolista
- Vähemmistökielten kuvauksista 3 (pohjoissaame, komi, udmurtti) syntyperäisten puhujien kirjoittamia.

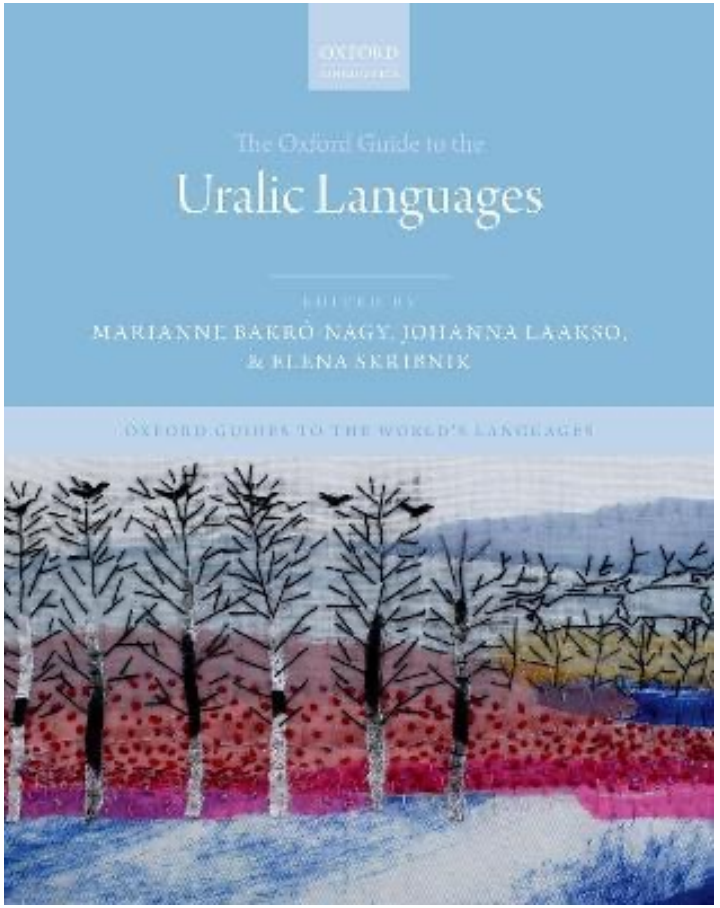

universität wien

Fokuksessa kielet *ja* koko kielikunta

- osa 1 (“the making of”): kantaurali ja kielikunnan (esi)historia, kirjakielten ja vähemmistökielten kehitys ja näkymät
- osa 2: (lähes) kaikkien yksittäisten kielten kuvaukset
- osa 3: typologisia yleiskatsauksia fonologiasta (palatalisaatio, astevaihtelu, prosodia) morfologiaan ja syntaksiin (sijat, persoonanmerkintä, TAM ja evidentiaalisuus, negaatio, infiniittimuodot, adpositiot, sanajärjestys, eksistentiaali- ja omistuslauseet, nominipredikaatio, yhdyslauseet, informaatiorakenne)

universität wien

Ikiongelma: transkriptio

- OGULin kompromissiratkaisu:
  - latinalaispohjaiset kirjakielet: kirjakielen ortografia
  - vatja, inkeroinen ja kildininsaame: lähimpien sukukielten ortografiaa noudatteleva latinalainen kirjoitustapa
  - muut: IPA sekä mahdollisuuksien mukaan myös kyrillinen kirjakielinen asu
- IPAn ongelmia:
  - foneettinen kirjoitustapa fonologisena transkriptiona: miten merkitään esim. eri tavoin realisoituvat redusoituneet vokaalifoneemit?
  - kursivoimattomat kielenainekset ovat optisesti hankalia

Raun, “The Mordvin language” (Sinor 1988)

As for objective constructions, beside indefinite and definite objects also a partitive object is used, e.g., E *jarsams met´t´e* M *jaRcams* [*met´ta*] ‘to eat honey’ or E *tabakto targamo* M [*tabakta*] *targama* ‘‘to pull tobacco’’, i.e., ‘to smoke’. Indefinite object is an object without a reference whatever,

Hamari & Ajanki, “Mordvin (Erzya and Moksha)” (Bakró-Nagy & al. 2022)

ition ej-. (Alhoniemi 1991: 21, 23–5.) When the object is in the partitive (or postpositional elative), the predicate verb can only appear in the subjective conjugation, which makes the distinction between the perfective and imperfective aspect irrelevant.

(125) Erzya (Alhoniemi 1991: 21)
Сон симсь **чайде.**
son sʲim-sʲ **t͡ɕɑj-dʲe**
3SG drink-PST1.3SG tea-PART
‘S/he drank/was drinking tea.’

universität wien

Odotettavissa yhä...

- Routledgen tekeillä oleva “päivitetty Abondolo 1998” (?), toim. Riitta-Liisa Valijärvi & Daniel Abondolo
- Onko kielikunnanlaajuisten käsikirjojen aika kohta ohi (ja miksi ei)?

Janhunen, *FUF* 50 (1991)

> In one sense, then, Sinor may have produced the ultimate handbook of Uralic studies. With recent progress in data technology in mind, it is quite possible that nobody will ever undertake the editing of another similar work in book form. Instead, the next stage may well be an electronic data network, with constant input by those who are doing the active research.

Laakso, *Vir.* 2/2000

Tätä kirjaa lukiessani rupesin tosissani miettimään vaihtoehtoista uralistiikan käsikirjaa, jonka runkona olisi uralilaisen kielihistorian kokonaisesitys, samaan tapaan kuin Beekesin (1995) tiiviissä mutta tyynen selkeässä indoeuropeistiikan käsikirjassa, joka kaiken lisäksi pysyy kooltaan inhimillisissä puitteissa. Kirjaa voisi täydentää, vaikkapa erillisenä jatko-osana, äärimmäisen tiivis uralilaisten nykykielten rakenteen kuvaus, josta bibliografiat ohjaisivat näiden kielten varsinaisiin erillistutkimuksiin. Kolmas erillinen osuus voisi sisältää katsauksen uralilaisten (pienempien) kirjakielten vaiheisiin sekä yleisemminkin Venäjän suomalais-ugrilaisten kansojen uudempaan historiaan ja tulevaisuudennäkymiin.

universität wien

Mitä opimme tästä?

- Käsikirjan asema imagon ja identiteetin rakentajana
- Pysyviä haasteita:
  - kansainvälisyys vs. kansalliset traditiot
  - tutkimuksen laajeneminen ja moninaistuminen
  - mitä laajempi ja edustavampi kirjoittajajoukko, sen vaativampaa on yhteydenpito ja tekninen yhtenäistäminen
- Viimeaikaisia kehityksiä:
  - kielitypologian nousu tuo areaalisen näkökulman kieligenealogisen rinnalle
  - vähemmistökielten revitalisaatio ja emansipaatio nostavat esiin myös tutkimuseettisiä ja tiedepoliittisia kysymyksiä

universität wien

Seuraavienkin käsikirjojen yhteydessä tultaneen näkemään...

- endonyymien (*Saami, Mari, Komi, Mansi...*) käyttö (Sinor 1988 ilmeisesti viimeisen kerran käytti johdonmukaisesti eksonyymejä: *Lapp, Tscheremissisch, Syrjänisch, Wogulisch*...), ylipäätään tietoisuus etnopoliittisista ja identiteettikysymyksistä (myös esim. paikannimet)
- standardin (Leipzig) mukaiset glossaukset
- entistä enemmän typologisia ja sosiolingvistisiä painotuksia? (Entä soveltava kielitiede?)
- keskustelua transkriptioista ja kirjoitustavoista
- keskustelua siitä, onko käsikirjaformaatin aika jo kohta ohi.

universität wien

Lähteitä

Abondolo, Daniel (ed.). 1998. *The Uralic languages.* London: Routledge.

Bakró-Nagy, Marianne, Johanna Laakso & Elena Skribnik (eds.). 2022. *The Oxford Guide to the Uralic Languages.* Oxford: OUP.

Collinder, Björn. 1957. *Survey of the Uralic languages: Grammatical sketches and commented texts with English translations.* Uppsala: Almqvist & Wiksell.

Collinder, Björn. 1960. *Comparative grammar of the Uralic languages.* Stockholm/Uppsala: Almqvist & Wiksell.

Collinder, Björn. 1965. *An introduction to the Uralic languages.* Berkeley: University of California Press.

Décsy, Gyula. 1965. *Einführung in die finnisch-ugrische Sprachwissenschaft.* Wiesbaden: Harrassowitz.

Décsy, Gyula. 2000. In der Sache Kritik in der Finnougristik. *Eurasian Studies Yearbook* 72: 170–178.

Hajdú, Péter & Domokos, Péter. 1987. *Die uralischen Sprachen und Literaturen.* Budapest: Akadémiai Kiadó.

Itkonen, Terho. 1987. Szinnyei nykyhetken valaistuksessa. [Arv. Lakó 1986.] *Virittäjä* 91 (4): 580–582.

Janhunen, Juha. 1991. Towards a handbook of Uralic studies. [Arv. Sinor (toim.) 1988.] *Finnisch-Ugrische Forschungen* 50: 96–100.

Korhonen, Mikko. 1966. [Arv. Décsy 1965.] *Finnisch-Ugrische Forschungen* 36: 302–315.

Korhonen, Mikko. 1979. [Arv. *Osnovy.*] *Finnisch-Ugrische Forschungen* 43: 225–236.

Laakso, Johanna. 2000. Vielä yksi uralistiikan käsikirja. [Arv. Abondolo 1998.] *Virittäjä* 104 (2): 319–325.

Lakó, György. 1986. *Szinnyei József.* Budapest: Akadémiai Kiadó.

Mattila, Kalle. 1980. Oppikirja uralilaisista kielistä ja kansoista. *Virittäjä* 84(3): 272–.

Osnovy = Лыткин, В. И., Майтинская, К. Е., Редеи, К. (отв. ред.), *Основы финно-угорского языкознания.*
I. *Вопросы происхождения и развития финно-угорских языков.* Москва, 1974.
II. *Прибалтийско-финские, саамский и мордовские языки*. Москва, 1975.
III. *Марийский, пермские и угорские языки.* Москва, 1976

Pallasvirta, Elina. 2021. *Transatlanttinen fennougristiikka. Suomalais-yhdysvaltalaiset suhteet ja alan kehitys Yhdysvalloissa toisesta maailmansodasta 1960-luvulle.* Väitöskirja, Helsingin yliopisto. http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-7188-7

Panzer, Baldur. 1968. [Rez.] Gyula Décsy: Einführung in die finnisch-ugrische Sprachwissenschaft. *Linguistics* 38: 122–125.

Poppe, Nicholas. 1964. [Rev. Collinder 1960.] *Oriens* 1964 (1): 250–252.

Salminen, Tapani. 1990. Uralilaisten kielten käsikirja vihdoin ilmestynyt. *Virittäjä* 94 (4): 493–502.

Sinor, Denis. 1959. [Rev. Collinder 1957.] *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 22 (3): 590. DOI: https://doi.org/10.1017/S0041977X00065745
Sinor, Denis. 1963. [Rev. Collinder 1960.] *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 26 (2): 452. DOI: https://doi.org/10.1017/S0041977X00065010
Sinor, Denis (ed.). 1988. *The Uralic languages: description, history, and foreign influences.* Leiden: Brill.
Suhonen, Seppo. 1985. Yleiskatsaus uralilaiseen kieliperheeseen. [Arv. Uibopuu 1984.] *Virittäjä*, 89(3), 362–.
Szinnyei, József. 1896. *Magyar nyelvhasonlítás: jegyzetek.* Budapest: Hornyánszky.
Szinnyei, József. 1910. *Finnisch-ugrische Sprachwissenschaft* (Sammlung Göschen 463). Leipzig: Göschen.
Turunen, Aimo. 1958. Uralilaisten kielten yleisesitys [Arv. Collinder 1957]. *Virittäjä* 62(1), 116–.
Uibopuu, Valev. 1984. *Meie ja meie hõimud: peatükke soomeugrilaste minevikust ja olevikust.* Lund: Eesti Kirjanike Kooperatiiv.
Winkler, Eberhard. 1990. Ein Handbuch zur Uralistik [Arv. Hajdú & Domokos 1987]. *Finnisch-Ugrische Forschungen* 49: 189–201.